

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2002 m. vasario 9 d..

Nr. 28 (6)

Saturday supplement February 9, 2002

No. 28 (6)

Lietuva pristatoma pasauliui

Ligija Tautkuvienė

Didingas įvykis Loyola un-te

Sausio 24-tą dieną Čikagos Loyola universitete įvyko neeilinis, nevienareikšmis įvykis ne tik išeivijos ar Lietuvos lietuvių gyvenime. Įvyko kažkas didingo, vargu, ar prilygtančio visiems jau atliktiems, žinomiems darbams. Įvyko I Lietuvos Statuto, parašyto ir išleisto gyvenimui 1529 metais, pristatymas. Ne šiaip sau pristatymas. Tai naujas leidimas, naujas vertimas į lietuvių, anglų, lotynų kalbą. Tai naujas žingsnis į pasaulį, pristatant Lietuvą. Ir šį didelį žingsnį žengė Amerikos lietuvių filantropai Antanas ir Maria Rudžiai.

Trečios kartos Amerikos lietuvis Antanas Juozas Rudis gimė Čikagoje. Baigęs Illinois Technikos institutą ir įgijęs inžinieriaus specialybę, gabus pramonininkas, dirbęs plieno pramonėje, susikūręs savo plieno gaminių įmonę „Rocwell Engineering Co.“ galėjo gyventi, didinti turtą ir palaipsniui likti tik turtingu amerikiečiu lietuviškais šaknimis. Amerikoje gyvenančių tautoms nutautėti yra patios geriausios sąlygos ir pats lengviausias kelias. Bet Antanas Rudis, kartu su žmona Maria, visą gyvenimą išliko Amerikos lietuviu. Lietuviškas reikalas jį rūpinasi visą savo aktyvų gyvenimą, dirba įvairiose lietuvių organizacijose. Antanas Rudis — nuo 1943 metų — ALTO centro valdybos narys ir ALTO pirmininko pavaduotojas. Nuo 1955 metų A. Rudis — Lietuvių prekybos rūmų pirmininkas, JAV LB tarybos narys, BALFO direktorius. Ne tik dalyvauja įvairiose lietuviškose organizacijose, bet finansiškai remia jas — Lietuvių senelių prieglauda, Šv. Kryžiaus ligoninė, Jaunimo, Draugo ir marijonų namus. A. ir M. Rudžiai populiari ir amerikiečių tarpe — jie yra daugelio organizacijų nariai, pirmininkai. Dalyvavimą amerikiečių organizacijose panaudoja lietuviškos Lietuvos reikalams ginti.

1953 m. liepos 27 d. JAV Atstovų rūmuose buvo įsteigtas komitetas Pabaltijo valstybių okupacijai tirti, pavadintas „Select Committee on Investigate Incorporation of the Baltic States into the USSR“. Šiame komitete dirbo septyni atstovai. Jo pirmininku buvo paskirtas Charles J. Kersten. ALTO kvietimu pasiūlęs įsteigti tokį komitetą. 1954 m. komitetas buvo praplėstas iki devynių narių ir pavadintas „Committee on Communist Aggression“, kurio pagrindinis uždavinys buvo tirti ne tik Pabaltijo, bet ir kitus, tiesiogiai ar netiesiogiai komunistų kontroliuojamus, kraštus. Vienu svarbiausių politinio gyvenimo įvykių, prie kurio labai prisidėjo kaip ALTO igaliotinis ir specialus patarėjas A. Rudis, kartu su atstovu Ch. J. Kersten, — dalyvavimas 1954 m. JAV delegacijos sudėtyje Jungtinėse Tautose. Delegacijos nariai oficialiai kvietė laisvas tautas daryti žygius, kad būtų panaikinta Lietuvos okupacija. Tais patiais metais A. Rudis Lietuvos reikalais lankėsi Vokietijoje pas užsienio reikalų ministrą.

Antros kartos Amerikos lietuvis Maria Juozaitytė Rudienė gimė Amerikoje. 1942 metais iškėję už Antano Rudžio. Tolesnio bendro gyvenimo veikla tampa neatsiejamu vienu nuo kito. 1936 m. Maria baigia Čikagos DePaul universitetą. Pasineria į šeimos verslą — nuo 1942 m. administruoja įkurtą įmonę. Dėsto gabesniųjų moksleivių mokykloje. Gabi, labai veikli ir energinga moteris aktyviai dalyvauja visuomeniniame gyvenime — išrenkama Čikagos Moterų klubo sekretore, pirmininke, skautų tuntininke. Ji, kaip ir jos vyras Antanas, dalyvauja įvairiapusiškoje lietuviškoje veikloje — BLAFO direktorė, o nuo 1960 m. BALFO centro valdybos pirmininkė. Maria Rudienė suorganizavo Čikagos lituanistinės aukštesniosios mokyklos motinų klubą, kartu su vyru finansavo lietuviškų literatūros vadovėlių leidimą. Ji pasirūpino, kad Jūratės ir Kastycio

fondas išleistų K. V. Banaičio parašytą to paties pavadinimo operą.

Maria ir Antano Rudžių ne-savanaudiška veikla Lietuvai seniai pastebėta ir įvertinta ne tik išeivijos lietuvių. Už šią labai katalikišką veiklą buvo apdovanoti šv. Tėvo žymenimis. Maria Rudienė — medaliu „Pro Ecclesia et Pontifice“, o Antanas Rudis — Švento Gregorijaus ordinu.

A. ir M. Rudžių nuopelnus lietuvių išeivijoje, tiesiogiai Lietuvai, sunku būtų ir išvardinti. Nesuskaičiuojamų siuntų organizavimas ir siuntimas per BALFą Vokietijos pabėgėlių stovyklose esantiems lietuviams. Vėliau ta parama prasibrauna ir pro geležinę uždangą, patenka Sibiran nutremtiems tautiečiams. Remiami ir Lietuvoje pasilikusieji. Kiekvienas laisvės prasi-veržimas, jei tik buvo reikalingas A. ir M. Rudžių paramos, jos susilaukdavo. Ir šiandien, M. Rudienės pastangomis, per gerai sustyguotą BALFą į neturtingų, našlačių, našlių namus Lietuvoje keliauja ne-nutrūkstamas srautas siuntinių, nors kažkiek galinčių paremti, praskaidrinti žmonių gyvenimą. O kur dar parama Lietuvos bažnyčioms ir t.t.

Tuo pačiu metu, be humanitarinės pagalbos, A. ir M. Rudžiai domisi, rūpinasi Lietuvos įvaizdžio kūrimu, pristatymu pasauliui. Taip palaipsniui išsiskristaluoja min-tis supažindinti, pristatyti labai svarbų, vertingą Lietuvos valstybės dokumentą — I Lietuvos Statutą. Kelionė į Lietuvą, susipažinimas su universitetų mokymo programomis bei vadovėliais, kurių daugumą sudarė dar sovietmečio propagandos pripildytos knygos, paskubino sumanytą planą. Pirmiausia A. ir M. Rudžių lėšomis išleidžiama lietuvių ir anglų kalba knyga *Baltijos valstybių užgrobito byla* (2 K Vilnius, 1997 m.) apie Ch. J. Kersten komiteto veiklą. Kitam leidiniui — Statutui — tinkamai parengti sukvičiami aukščiausio lygio Lietuvos istorikai, kalbininkai, vertėjai, išmanantys ne tik

I Lietuvos Statuto pristatymo iškilmėse (iš kairės): grafas Nikolaj Tolstoj, Maria Rudienė, inž. Antanas Rudis, dr. Aldona Mogenytė-Walker, dr. Ronald E. Walker; II eil. — Mark Walker.

istorijos, teisės, bet ir kalbos mokslus. Jiems buvo statomi aukšti reikalavimai — verčiant į anglų ar lotynų kalbas, versti tekstą atgal į lietuvių kalbą ir sukurti atitinkimą. Taip buvo siekiama absoliutaus tikslumo. Prie leidinio daug dirbo, vadovavo redaktinei kolegijai profesorius dr. Edvardas Gudavičius, taip pat profesorius dr. Alfredas Bumblauskas. Statutą išspausdino Stasio Kašausko leidykla „Artlora“ Vilniuje. Knyga didelio formato su gražiais purpurinės spalvos priešlapiais, kas suteikia prabangos, iškilmingumo įspūdį. Visus kaštus, susijusius su knygos išleidimu, padengė A. ir M. Rudžiai.

Bet nepakanka tik paleisti knygą pasaulin. I Lietuvos Statutas jau ne kartą buvo išverstas tiek šioje pusėje Atlanto, tiek Lietuvoje į lietuvių, anglų ar rusų kalbas. Prasi-dėjo naujas darbas — surasti tokį universitetą, per kurį būtų galima išgarsinti šį Statutą, supažindinti plačiąją visuomenę su jo vieta pasaulio jurisprudencijos istorijoje. Mecenatai Rudžiai pageidavo, kad universitetas būtų katalikiškas, priklausytų jėzuitams. Pasirinktas Loyola universitetas. Toliau visus reikalus padėjo įsukti į įvykių ratą, geri šeimos bičiuliai, Loyola universiteto profesoriai: dr. Aldona Mogenytė-Walker ir jos vyras, kaip ji pati juokauja, lietuvis jau 44 metai (tiek metų yra vedę) dr. Ronald Walker. Į bendras pastangas ir pasiūlymus, kaip geriau pristatyti Statutą, įsijungia ir universiteto vadovybė, kurią nesunkiai pavyksta įtikinti įjungti I Lietuvos Statutą į politinių mokslų ir istorijos fakultetų mokymo programą (Curriculum vitae).

Stipendijos

Paskatinti studentų susidomėjimą šiuo neeiliniu dokumentu rinkiniu, nagrinėti jį, ieškoti temų ir jas pateikti svarstymams, A. ir M. Rudžiai įsteigia dvi vardines stipendijas (kiekvieną po tris tūkstančius dolerių). Šios stipendijos taps tradicinėmis, kasmetinėmis.

Paskelbus vardines stipendijos konkursą, dalyvauti jame panoro šeši studentai. Autoritetinga komisija, kurią sudarė: prof. dr. Martynas Buntinas, prof. dr. Anthony Cardoza, dr. Vytautas Dambrava —

Lietuvos ambasadorius Ispanijoje, Michael Maguire — *Chicago Tribune* vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas, prof. dr. Vincent Mahler, prof. dr. John P. Pelissero, prof. dr. Aldona Walker ir prof. dr. Ronald E. Walker. Iš dalyvavusiųjų konkurse, stipendijas laimėjo: airė Megan Shortridge (darbo vadovas — asocijuotas prof. dr. John A. Williams) ir lenkaitė Magdalena Walczak (darbo vadovė prof. dr. Susan G. Mezey). M. Shortridge projektas „The First Lithuanian Statute: An Examination of Comparative Jurisprudence“. Norėdama daugiau pažinti šalį, kurioje gimė šis unikalus dokumentas, mergina nuyksta Lietuvon. M. Walczak projekto tema „The Constitutions of Lithuania and the United States“. Magdalena, gyvena JAV nuo 1992 m., jau pramoko lietuviškai ir taip pat žada apsilankyti Lietuvoje. Galimybė būsimų metų stipendijoms laimėti dar yra — reikia tik pateikti paraišką, projekto temą, kuri būtų originali, lengvai apibūrinama ir garsintų Lietuvą pasauliui. Norintys dalyvauti konkurse, nebūtinai turi studijuoti istorijos ar politinių mokslų fakultete. Platesnę informaciją gali suteikti prof. dr. Aldona Walker tel. (847) 920-1314. Susikalbėsite lietuviškai! Būtų labai šaunu, jei atsirasitų susidomėjusių tautiečių.

Grafas Nikolajus Tolstojus

Kai viskas po truputį pradėjo eiti į vėžes, reikėjo surasti tarp visame pasaulyje iš-

siblaškiusių žmonių įdomų lietuvių ar kilusių iš Lietuvos, galingą deramai, įdomiai prisidėti prie tokio svarbaus įvykio. Antanas Rudis, benaršydamas po internetą, suranda grafą Nikolaj Tolstoj, gyvenantį Londone, Anglijoje. Internetas Tolstojus pristato, kaip „dvidešimt dvi kartas, kilusias iš Lietuvos“. Ilgi pokalbiai, pasitarimai, derinimai — kokių laikų, rašytojas, istorikas galės atvykti į iškilmės Čikagoje.

A. ir M. Rudžių ir N. Tolstojaus šventė

Taip skelbė užrašai universiteto prieigose ar nuorodose, rodyklėmis parodantys kelią į Edward Crown centrą, kur sausio 24-osios popietę ir žengiamas žingsnis pasaulin — pristatomas I Lietuvos Statutas. Salė talpina šeimi-

I Lietuvos Statuto pristatymo iškilmėse Loyola un-te sausio 24 d.; pirmoje eil. iš kairės: ALTO centro valdybos pirm. Saulius Kuprys, dr. Linas Sidrys, Rima Sidrienė. L. Tautkuvienės nuotr.

Š.m. sausio 24 d. Loyola universitete įvykusiame I Lietuvos Statuto pristatymas ir Maria bei Antano Rudžių stipendijų įteikimas dviem studentams, savo studijinius darbus skyrusioms I Lietuvos Statutui. Iškilmėse dalyvavę (iš kairės): inž. Eugenijus Bartkus, Lietuvos ambasadorius Ispanijoje dr. Vytautas A. Dambrava, dr. Kazys Ambrozaitis, Juozas Polikaitis.

Antano ir Maria Rudžių stipendininkės (iš kairės) Megan Shortridge, Magdalena Walczak ir grafas Nikolaj Tolstoj sausio 24 d. Loyola universitete Čikagoje. Visos nuotraukos Ligijos Tautkuvienės.

I Lietuvos Statutas

Penkiolikto amžiaus pabaišos Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje galiojusios teisės eikalavo suderinimo. Didysis kunigaikštis pirmą kartą padėjęs tai padaryti 1501 metais. Pasaulį išvydo 1529 metais. Rengiant I Lietuvos Statutą, vadovavo kancleris Albertas Goštautas. Statutas, jau išleidus jį gyvenimam, turėjo didelę įtaką kitų Europos kraštų jurisprudencijai. Jis buvo pažangus socialinėje teisėje, moterų gynimo klausimais.

Svarbiausia, kad buvo sukurta valstybės teisinė sistema (rašytinė krikščioniškoji šalies teisė). Kanonų teisė nebuvo įtraukta. Ją garantavo Bažnyčių privilegijų pripažinimas Statuto įžangoje. Miestiečių ginčai su bajorais sprendžiami ne pagal atsakovo teisę, bet pagal bajoriškąją Lietuvos Statutą. Nekrikščionims (žydams ir totoriams) suteiktos jų turto ir konfesijos išpažinimo teisės I Lietuvos Statuto įžangoje neminimos, su kai kuriomis išlygomis, jiems draudžiama turėti krikščionių nelaisvąją šeimą, jie negalėjo liudyti žemės ribų bylose. Ponai ir dvasininkai neišskirti į atskirus luomus, statutas taikomas visam bajorų luomui.

I Statutas neatkūrė administracijos nuo teismo. Bajorai buvo išlaisvinti tik iš tų, kurių žemiausios administracijos grandies teismo. Didysis kunigaikštis liko aukščiausia apeliacijos instancija. Aptariamai ginčai dėl žemės, judamojo turto, vagysčių, bajoro saugumo, šeimos santykių, turto

įkeitimo ir kiti svarbūs teisiniai klausimai. Valstiečių veiksmų ribojimo luominė priklausomybė, moterų — lytis, nepilnamečių — amžius, sutrikusio intelekto — liga, nekrikščionių ir eretikų — tikėjimas. Vyras buvo šeimos galva.

Per Lenkiją į I Lietuvos Statutą atėjo vokiečių teisės nuostatos, baudžiančios dvaro konfiskavimu saivališkai įvedus mirties ir mirties bausmę už išprievartavimą. Tiesiogiai romėnų teisės įtaka buvo jaučiama, formuluojant sąvokas. I Statuto subjektyvioji teisė nebuvo subalansuota, kaip luominė — valstiečio pareigos buvo kur kas didesnės už jo teises. I Statute buvo skiriamas sumanytas ir nesumanytas nusikaltimas, užmušant bei sužeidžiant, kivirčo pradininkas. Namų užpuolimas išskiriamas kaip smurtas, baudžiamas mirtimi. Tai koma prieš jį būtinoji gintis nebaudžiama, bet ją reikėjo tuoj pat paskelbti. Taip pat buvo daryta moters išprievartavimo ir vagies namuose užtikto pasipriešinimo (ji užmušus) atveju. Jėgos panaudojimas, ginčijantis dėl turto, buvo baudžiamas simetrine atlygio bausme, vagies (išskyrus pirmą mažos vagystės atvejį) laukė mirties bausmė. Už mirtį sunkesne bausme buvo laikomas garbės atėmimas, skiriamas už valdovo išdavimą, blogą karo tarnybos atlikimą, lydinčis mirties bausmę už tėvo nužudymą. Bajoro tarnavimas už jo veiksmus atsakė ponas, kurį anas gynė, nebajoro atveju, ponas savo

M. ir A. Rudžių stipendininkė M. Walczak (kairėje) ir Politinių mokslų prof. dr. Susan G. Mezey. L. Tautkuvienės nuotr.

valdinį išduodavo teisti. Lietuvių papročių teisė I Lietuvos Statutas papildė rusų teisę (baudos teisė už gyvulių pagrobimą) ir lenkų riterių teisę (šeimos teisė).

I Lietuvos Statutas taikė jau visuotinai įsigalėjusią akuzacinę (skundo) procesinę teisę. Ji aiškiai skirstė šalis į ieškovą ir atsakovą. Pasiektas Lietuvos teisinės sistemos lygis leido jai įtakoti gretimų kraštų teisės raidą. Neilgai trukus po Statuto išleidimo, Lenkijoje atsirado jo privatus nuorašai.

Pasauliniu mastu I Statuto reikšmė — pirmoji Lietuvos ir Europos konstitucija. Lietuvos Statutai buvo prityrusių ir išsilavinusių teisės praktikų kūrinys, surašytas, suvokiant ir panaudojant susiklostiusią ir besiklostantią precedento teisę, nevaržomą ankščiau užfiksuotos archajinės tradicijos.

Panaudota literatūra. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra (Vilnius, „Aidai“, 2001 m.).

Marija Rudienė:

— Netrukus Lietuva švęs savo pirmąjį tūkstantmetį. Pagalvokime tik, kad jau šešiolikame šimtetyje mes turime puikiai paruoštą teisinį Statutą, kurį Lietuvos valstybė rengė per dvidešimt metų.

Niekada I Lietuvos Statutas nebuvo populiarinamas anglų kalba kalbančioje visuomenėje ir tai stabdė susidomėjimą juo, paplitimą po mokslo ir mokslų pasaulį. Prieš dvejus metus gimė šis projektas. Reikėjo surasti tokio aukšto lygio mokslo ir vertimo žmones, kurie galėtų tiksliai, ne tik žodis žodiu, bet minties svarbumu išversti į anglų kalbą. Tam dėjome abipuses pastangas ir su mokslininkais Lietuvoje. Daug padėjo profesoriai E. Gudavičius ir A. Bumblauskas.

Vėliau, kilo mintis, kaip populiarinti tarp amerikiečių. Pasirinktas Loyola universitetas, ne šiaip sau. Tai pasaulinio masto universitetas. Jis turi savo filialus Prancūzijoje ir Italijoje. Tai yra vienas seniausių ir žinomiausių JAV universitetų.

Mus nenustojė stebinti, kad Lietuvos universitetuose vis dar tvyruoja anų laikų dvasia. Nauji vėjai labai silpnai pučia naują laiką. Pamatėme, kad laikas Lietuvoje slenka labai lėtai. Niekas nesima padaryti stambių, svarbių projektų, kad padėtų išvesti Lietuvą į pasaulį per mokslą.

Kai susirgau, mano vyras ir sūnus turėjo daug darbo, kad tęstų tai, kas jau pradėta. Taip, benaršydamas po internetą, surado ir grafą Nikolajų

Tolstojų, kuris savo knygoje yra parašęs, kad jų šeima jau 22 kartas kildinama iš Lietuvos. Nors ir kilę iš Lietuvos, jie išlaikė savo rusišką kultūrą, tačiau išlaikė ir pagarbą tam kraštui, iš kur kilo. Mums buvo didelė garbė, kai grafas sutiko iš Anglijos į Čikagą, Loyola universitetą, atvykti ir būti šio Statuto pristatymo iškilnių dalyviu, lektoriumi.

Parengiant tokį I Lietuvos Statuto pristatymą, dar iki to laiko reikėjo parengti eilę specifinių dalykų. Svarbiausiu pasiekimu laikome tai, kad Statutas yra įtrauktas į mokyimo programą (Curriculum vitae). Įsteigėme „Scholarship“ (stipendiją) norintiems gilintis, studijuoti Statuto reikšmę, vietą bendrame pasauliniame kontekste. Reikėjo parašyti tezes, kaip skirsime tas stipendijas, išsirinkti, kam skirsime. Labai daug prisidėjo profesorė Aldona Mogenytė — Walker. Džiaugiamės, kad dvi merginos, pasirinko temas ir laimėjo įsteigtą stipendiją.

Kun. Raymond C. Baumhart.

Kun. Raymond C. Baumhart, SJ, Loyola universiteto prezidentas emeritus.

— Loyola universitetas, kaip kolegija, buvo įkurta 1870 m., o universitetu tapo — 1909 metais. Kaip ir Vilnius — pradėjo savo veiklą, kaip maža kolegija. Nemažai pereito amžiaus lietuvių katalikų šiame universitete rado savo namus. Ar nenuostabu, kad 1991 m. Loyola universitete buvo Vyt. Landsbergiui suteiktas Garbės daktaro laipsnis, o jis tada universitetui paliko I Lietuvos Statuto kopiją iš 1529 metų? Šis Statutas šiandien pasirodo tokiu šiuolaikiniu, kad net gali stebinti pasaulį to laikmečio žvalgumu. Pasaulis yra mūsų namai. Statuto pristatymas tokiame lygyje iškelia ir paties Lietuvos vietą, taip mažai ją pažįstamame pasaulyje. Tai netgi tam tikras indėlis ir į Taikos žygį per pasaulį.

Grafas Nikolaj Tolstoj. Dėkingas M. ir A. Rudžiams už pakvietimą. Gyvena maža-

me kaimelyje, netoli Oxford, Anglijoje. Istorikas, rašytojas. Svarbiausia knyga, kurią parašė ir ji yra išversta į rusų kalbą — *Jaltos aukos* apie garsiąją konferenciją istoriniu pagrindu. Lietuvoje dar nebuvęs, tik Latvijoje, bet turįs viltį apsilankyti.

— Mūsų giminė jau 15 amžiuje kilusi iš Lietuvos žemės. Arba — esame gimę Lietuvoje, nes tuo metu tai buvo didžiosios Lietuvos kunigaikštystės žemės. Daugeliu Tolstojų žinote — Lev Nikolajevič Tolstoj, parašęs romanus *Karas ir taika*, *Ana Karenina* ir kitus: Aleksej Nikolajevič Tolstoj, kurio žymiausias romanas *Petras Pirmasis*. Aleksej Tolstoj po Spalio raudonosios revoliucijos buvo emigravęs į užsienį, bet negalėjo gyventi be Rusijos. Sugrįžo. Jam pavyko — jis gyveno puikiuose namuose ir rašė apie Petrą Didįjį. Stalino krizę sugebėjo perteikti kitaip, per Rusijos praėjimą.

Turiu specialius jausmus Baltijos valstybėms. Mano proseneliai atėjo iš Lietuvos. Mano tėvas pabėgo nuo rusų revoliucijos, aš gimiau emigracijoje. Aš išlikau rusu. Anglijoje sutikau merginą. Sukūrėme šeimą. Turime keturis vaikus, kurių vardai slaviškos kilmės. Kad jie netaptų tik anglais, kalbėjome rusiškai. Dukros gyveno Maskvoje, turi rusiškus pasus.

1990 metais, kai Lietuva pasiskelbė nepriklausoma valstybe, mes tikėjome, kad ir Rusijoje sugrįš komunistų valdžia. Labai didžiavomės, kad Lietuva tapo laisvu kraštu. Lietuva yra mažas kraštas. Tą dieną nekenčiau rusų, kai jie vel norėjo užgrobti Lietuvą. Bet tai ne rusai. Rusų žmonės yra širdingi. Kai Rusija tapo laisva, be komunistų, mes patikėjome ir jų laisva siela. Bet taip, deja, dar nėra. Tikiu, kad ateis ta diena. Rusija, kaip ir Lietuva, dėl kruvinų 1917 m. maro neteko šviesiausių protų. Turėjome svajonę, kad mūsų kraštai bus laisvi. Žmonės turi dirbti ir išlaikyti lietuvišką nepriklausomą šalį. Kad niekada, niekad nepasikartotų dar viena tokia kruvinoji revoliucija. Linkiu laisvės ir išsisaugojimo, meilės. Svarbu, kad išsaugojote kalbą, kurią buvo pasikėsinę rusai. Juk galėjo išardyti, sugadinti. Aš tikėjau, kad vieną dieną ateis tiesa. I Lietuvos Statuto pristatymas lygus Lietuvos vardo naujam įrašymui į istoriją.

— Vytautas Dambrava, ambasadorius.

— Tai vienas gražiausių darbų, ką nuveikė M. ir A. Rudžiai. Žavėjau, kad tokiame amžiuje jie turi tokią aukojimosi dvasią, aukojasi Lietuvos kultūrai, žvelgia pirmyn. Moka pritraukti žmones.

Paruošė L. Tautkuvienė

Dr. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė.

Jos gyvenimas įprasmintas darbais

Vasario 10 dieną sukanka penkeri metai, kai iš mūsų tarpo pasitraukė profesionali istorikė, puiki mokytoja, veikli visuomenininkė Vanda Daugirdaitė-Sruogienė.

Nuėjusi ilgą prasmingą gyvenimo kelią, pasiaukojančiai dirbo pedagoginį darbą, rūpinosi Lietuvos istorine praeitimi, rašė, leido knygas. Už savo nuveiktus kilnius darbus dar nepriklausomoje Lietuvoje buvo apdovanota DLK Gedimino III laipsnio ordinu, o JAV išrinkta Lituanistikos instituto garbės nare.

Savo gyvenimo kelią pradėjo Piatigorske (Kaukaze) — gimė 1899 m. rugpjūčio 16 d. Mokėsi Dono-Rostovo gimnazijoje. Vėliau studijavo Maskvos komercijos institute. Grįžusi į Lietuvą, įžengė į sunkų, bet širdžiai mielą, pedagogės kelią. Mokytojavo Šiaulių gimnazijoje, dirbo Kaune spaudos biure, taip pat laikraščio *Lietuva* redakcijoje. Žinių troškimas atvedė į Berlyną. 1921-1928 metais studijavo istoriją Berlyno ir Kauno universitetuose. 1928-1939 m. Kauno III gimnazijos istorijos mokytoja, nuo 1935 m. gimnazijos inspektore. Buvę dėstytojai ir mokiniai prisimena jos įdomias, kruopščiai ir reikliai parengtas pamokas. Jos darbas, pareigumas ir begalinis atsakomybės jausmas skatino ir kitus geriau dirbti. Nemažai laiko ji atiduodavo, bendradarbiaudama įvairiuose redakcijose: *Motinos ir vaiko*, *Vyturio* ir kt. Rašė straipsnius istorijos, meno ir kultūros klausimais į *Naująją Romuvą*, *Lietuvos žinias*, *Lietuvos aidą*.

Plunksną mėgino ir literatūroje. Kartu su savo vyru Biliu Sruga parašė apysaką vaikams *Kas bus, kas nebus, bet žemaitis neprazus* (1937 m.). Pasirašė bendru slapyvardžiu — Valys Dauga. V. Daugirdaitė-Sruogienė išleido vadovėlių, studijų istorinėmis temomis — viena svarbiausių — *Lietuvos istorija* (1935 m.). Vėliau pakartota 1953 ir 1990 metais. Ji parašė ir išleido *Žemaičių bajorų ūkis I pusėje XIX šimtmečio*; parašė *Lietuvos istorijos vaizdai ir raštai* (1939 m.). Aktyviai bendradarbiavo leidžiant *Lietuvių Enciklopediją*, buvo atsakinga istorijos skyriaus redaktorė.

1944 m. pasitraukė nuo antrosios rusų okupacijos į Vokietiją, gyveno stovykloje. 1949 metais atvyko į Čikagą. Dirbo Auroros kolegijoje ir Pedagogikos lituanistikos centre, dėstė kalbas bei istoriją (gavo titulą Professor for European Studies). Čikagos aukštesniojoje lituanistinėje mokykloje nuo pat jos įsikūrimo dėstė Lietuvos istoriją, vėliau dirbo Pedagoginiame lituanistikos institute.

Vanda Daugirdaitė-Sruogienė buvo pedagogė iš pašaukimo. Ne tik puikiai išmanė savo pasirinktą istorijos specialybę, bet mokojo perteikti ir žinias kitiems. Ji vaizdžiai ir įtaigiai pasakojo apie vieną ar kitą istorijos faktą, užburdama klausytoją. Daugelis jos buvusių mokinių su nuosirdžia meile kalba apie ją ir dabar. Viename mokinio laiške rašoma: „Juk mes taip visi Jus mylėjome. Jūs buvotė tokia nuostabi mūsų mokytoja ir taip sumaniai mums skiepijote meilę dramatiškai ir herojiškai Lietuvos istorijai, kartu ir literatūrai, ir menui, ir grožiui, ir demokratizmui, ir humanizmui...“ (Laiškas saugomas Vandos ir Bilio Srugų muziejuje, Kaune).

Amerikijoje ji taip pat bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje, rašydama istorijos ir kultūros temomis. 1956 metais išleido populiarią knygą apie Lietuvos istoriją, o 1962 metais paskelbė paskaitų ciklą *Lietuvos istorijos bruožai*. 1985 metais išleido monografiją *Aušros gėdynės dukra Eglė Malinauskaitė-Šliūpienė*. Parengė istorinį veikalą *Lietuvos steigiamasis seimas* (1975 m.). Kolektyviniame leidinyje *Kovos metai dėl savosios spaudos* (1975) parašė apie knygnešius.

(Nukelta į 3 psl.)

Iškilmes kanklių muzika pajaviriusi Renata Kanclerienė.

L. Tautkuvienės nuotr.

Lietuva pristatoma pasauliui

Atkelta iš 1 psl. Gimęs imigracijoje, kalbą išsaugojo. Didžiudamasis lietuviškoms šaknimis, tuo patiu labai apgailėstavo, jog tuo metu, kai Lietuva parengė tokį Statutą, Rusijos teisinė sistema iki jos lygio dar nebuvo pribrendusi.

Idomi ir paties Ronald Walker istorija. Kai jį tėvai vežė krikštyti, buvo baisi pūga, mašina sugedo ir sustojo prie lietuvių katalikų bažnyčios. Vaikelį reikėjo krikštyti, motinai amerikietei buvo visai vis tiek, kokioje bažnyčioje, svarbu kad katalikų, šaltis neleido laukti. Taip Ronald pakrikštijo lietuvių kunigas, tarsi nušėmęs tolesnį gyvenimą... Kai berniukui atėjo laikas pradėti lankyti mokyklą, buvo pasirinkta artimiausia. Tačiau jį buvo lietuvių katalikų! Berniuką priimti galėjo tik viena sąlyga, jei jis būtų krikštytas lietuvių bažnyčioje. Taip ir atsitiko — Ronald augo ir mokėsi tarp lietuvių. Kai įstojo į St. Louis universitetą, Lietuvos vardo populiarinimui, kartu su būsima žmona Aldona Mogenyte, vertė į anglų kalbą Lietuvos istorijos puslapius, kad kuo daugiau jų draugų pažintų Lietuvos istoriją. Keturiasdešimt ketveri metai kartu „padarė“ Ronald pusiau lietuviu, — juokauja žmona Aldona. 1990 m. dr. Ronald prisidėjo prie iškilnių surengimo universitete, įteikiant Vyt. Landsbergiui Garbės daktaro vardą, 1999 m. Čikagoje dalyvavo „Lietuvių verslininkų tarybos susirinkime“, kartu su įvairių šalių ambasadoriais, konsulais, verslininkais.

Na, o kai namuose vis dažniau ir dažniau emė skambėti Statuto tema, ją nugirdęs, žentas, Stanford, CA, universi-

teto studentas, paantrino — girdėjęs, gal prieš šešerius metus, kaip žydė profesorė nagrinėjo pasaulio tolerancijų statusus, kuriuose buvo įrašyti punktai apie dmesį tautinėms mažumoms ir jį išskyrusi I Lietuvos Statutą. Pasirodo, pasaulis žino. Tik gal ne per daugiausia!

Neribotos proto galimybės

Šventė, įvykusi Čikagos Loyola universitete, lyg ir pasako mums, kad žmogaus proto, sumanymų galimybės — neribotos. Net jei ir nieko nebūtų nuveikę, A. ir M. Rudžiai Lietuvoje, o tik pristatę pasauliui šį, taip puikiai parengtą, I Lietuvos Statutą, tai taptų pačiu didžiausiu jų nuopelnu. Tai A. ir M. Rudžių pastatytas paminklas Lietuvai ir sau.

Šventę padėjo parengti Loyola universiteto vadovybė. Šiam renginiui daug prasmės suteikė senaisiais baltų raštais išaustos juostos, kurias visiems šventės kalininkams rėšo Stasys Kašauskas. Meno mokyklėle. atstovaujanti Renata Kanclerienė, apsirengusi išeivijos meistrų išaustais rūbais, gražiai papuošė šventę, kanklėmis paskambindama keletą lietuvių liaudies dainų.

Po oficialiosios dalies universitetas surengė nedideles, bet išpūdingas vaišes. Kaip aukšto lygio renginyje, grojo puikus kamerinis trio. O už langų daužė Michigan ežero bangos, primindamos, kiek daug laikinumo šiame pasaulyje, kurį nusineša laikas ir nuplauna vanduo. Kartais tačiau nei vanduo, nei laikas nepajėgia sugriauti to, ką sukurią žmogus. Ypač aukojantis save kitiems, ypač filantropas.

TĖVIŠKĖ

Žalios kalvos, kryžių apstotos,
Prašosi Krikšto
Ir subrenda basos
Į šventąjį ežerą.

Debesys neša
Saulės Komunią
Pavasario laukams.
Kyla dirvonai
Pilni šventosios Dvasios....

(Tik dar akiraty ošia
Pagoniški miškai...)

Čia guli skaidrių
Kaip ašara žemėj
Su kryžkeliais ir verpstėmis rankose
Panašūs į mane.

DINGUSI TĖVIŠKĖ

Meldžiuosi, kur buvo šaltinis.
O stebuklo nėra.
Tolumoj vos dūdena griauštinis
Ir vakaro žara.

Vos besilaiko
Už pilkų debesų.
Kadais čia stovėjau dar vaikas,
Nežinodamas ko baisu.

RAIDĖS GIMIMAS

Aš nežinau,
Kada ir kur gimei,
Kas pirmąkart
Paguldė ant akmens
Ir kaip atsiradai
Mūsų pastogėje.

Aš tik atsimenu
Iš kūdikystės
Garsiai skaitantį tėvą,
Ir man atrodė,
Jog visa tai
Jam pasakoją raidės.
Tad, vienas likęs kambary,
Pridėdavau prie knygos ausį
Ir kone verkdavau,
Kad raidė tyli...

Tiktai vėliau mokykloje,
Kai mokytojas lentoje parašė M,
Ir M, ir A, ir du kartus,
Ir mes visi daugė jau skaitėm MAMA,
Raidė man prakalbėjo.

Tada ją paėmiau,
Kaip motinos vardą
Nuo šalto paminklinio akmenio,
Ir įsidėjau amžinai
Gyvon, karšton širdin.

MAŽVYDIŠKOJI KNYGŲ KNYGELE

Tarp Vilniaus miesto ir Karaliaučiaus
Keleliai brukavoti.

Tarpu Vilnelės ir tarpu marių
Knygų lapai pakloti.

Ant vieno lapo angelas gieda,
Antram jauteliai baulia.

Prie vieno lango sėdi karalius,
Prie antro — kunigaikštis.

O prie šio trečio žmonių mergelė
Rankoj bijūnų laiko.

Bijūnų laiko, žiedą kvėpina,
Knygų knygelę skaito.

SUNKIEJI METAI

Džiūsta šaltinis ir alkas,
Trokšta žemės dvasia.
Rymo Dievulis alkanas
Bado laukuose.

Maras Vilniuje,
Kraujas Virbaly,
Ašaros Kiršuos.
Sunkų kaip kalnas
Gyvybės grūdėlių
Žody paslėpęs nešuos.

Ar bus išsaugotas kraitis,
Krautas gimtajam name?
Ar prakalbės Donelaitis
Mano tėvų tarmė?

POEZIJA IR LIETUVA

Jei ežerai išlektų
Ir krikšto upės nugrimztų,
Dingtų ir Lietuva,
Mūsų nebūtų.

Kazys Bradūnas

Jei nutiltų žodis,
Jeigu raidyną palaidotum,
Ar prisikeltų poezija
Skambų Velykų rytą?

Todėl guldau klonin ežerus,
Patiesiu upę,
Ir žodžiai taškosi, krykštąja
Ant poezijos rankų.

LIETUVA

Eina ji pjauti rugių,
Pasiskolinti druskos,
Parsinešti ugnies.

Eina dainuodama,
Saulės palydima,
Grįžta raudodama —

Rugiai nubirę,
Druska ištirpus,
Žarijos užgesintos...

Bet žemė nemiršta badu —
Maitinasi savo vardu.

GENTIES KOMUNIJĄ

Bado metai praėjo...
(Raugas pernykštis gyvas)
Riekiu šiaurės nuokalnių duoną
Ant protėvių stalo.

Angelas renka jos trupinius
(Dvylika pintinių)
Ir neša tiems, kurie guli
Žemėje svetimoj.

PĖDOS

Kai nužengsiu nuo žemės,
Nuo įmintų pėdų,
Kur jūs, pėdos benamės,
Po Joninių, po atlaidų,
Kai visi išsivaikščios,
Išvažinės
Ir liks tik pėdos baikščios
Paskutinės žynės,
Paskutinės ir mano kartos,
Kurios niekas nepakartos.

SUGRĮŽIMAS

Visas gyvenimas čia buvo
Tik trumpas sustojimas užiejoj,
Tik žodžio nušokimas ant liežuvių,
Tik stiklo sublizgėjimas vagoj.

Atidarau duris, ir šiluma
Pądvelkia man į veidą apšarmotą,
Ir begalinė, begalinė toluma
Sugrįžta vėl į mažą aslos plotą.

Ten dūmas kyla iš po šelmenų
Ir sklaidosi su vakaro gaisais,
Tenai į savo vietą pareinu
Ir atsisėdu su visais.

PRIE TRUPINIUOTO STALO

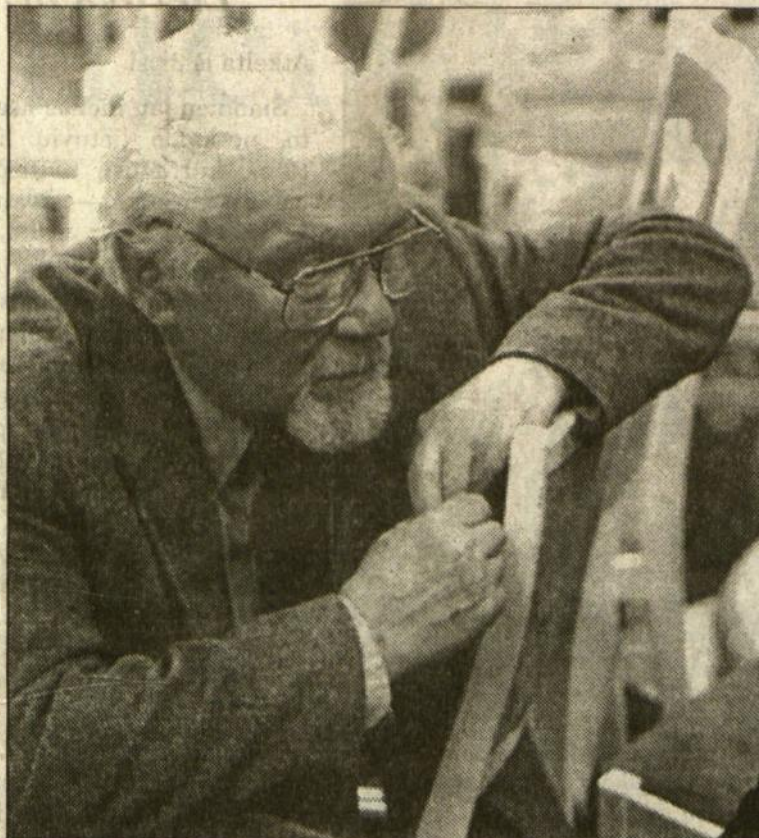
Ir Tu pasilikai prie trupiniuoto stalo
Užbaigti vargo vakarienę —
Aplinkui sėdime susikabinę,
O gomury druska apsalę
Nuo kėsnio duonos kruvinos,
Nuo jo baisios kainos,

Mokėtos kaulais, kapinynų smėliu,
Ir gyvasties nebeišraunamu daigu,
Prisikėlusi giesmė vakarą Velinių, —
Bet man ši valandą jau nebaugu, —
Ir duonos rieklę rankom iškeliau
Užiegoje prie Vilniaus vieškelio.

KAS TU ESI?

Poezija,
Kas tu esi?
Nekaltas melas
Ar dvasia šviesi?
Laiko bangos balta puta?
Nebuvelės valstybės moneta?
Gal prie ugniakuro
Tu vakaro tyla,
Į dangų dūmai bekylą?
Gal tu auka,
Gyvenimo prasmė
Ir paskutinė vasaros giesmė?

O noriu, kad tu būtum šventė,
Kai rudenį ima lauke šalventi.
Žiūrėk! Jau
Už lango sninga, sninga, sninga...
Poezija
Ar tu dabar laiminga?

Poetas Kazys Bradūnas.

Aliganto Žižiūno nuotrauka.

Suaugęs su Lietuva

Vasario 11 d. — poeto Kazio Bradūno 85-sis
gimtadienis

Tų atmintinų 1990-ųjų metų ankstyvą pavasarį buvo paskelbtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas, o jau rudenį iš Uzatlantės į Vilnių grįžo vienas iškiliausių mūsų poetų Kazys Bradūnas su savo žmona Kazimiera. Taigi, jau visas dešimtmetis juodu gyvena gražiam Vilniaus senamiesčio kampelyje, gerokai vėliau čia grįžusios ir įsikūrusios poetės bei dramaturgės Birutės Pukelevičiūtės kaimynystėje.

— Nemanau, kad jiems lengviau ir paprasčiau čia gyventi negu Amerikoje. Anaipat! Bet vis dėlto sugrįžo ir gyvena. Tai turime vertinti, — viename vilniečių susitikime su Bradūnais pasakė Lietuvos Rašytojų Sąjungos pirmininkas Valentinas Svenčickas.

O pats K. Bradūnas susitikime su Vilniaus Simano Stanevičiaus vardo vidurinės mokyklos mokytojais ir moksleiviais taip paporino švaria svetimybėmis neužteršta gimtąja kalba, tarsi jis būtų atvažiavęs ne iš Baltimorės, bet iš savojo Kiršų kaimo:

— Vilnius yra mano antroji tėviškė. Mudu su Kazimiera čia kartu universitete studijavom, tų pačių profesorių pasikaitas lankėm. Tas mudviejų grįžimas buvo ne atsidūrimas svetimame mieste, bet sugrįžimas į savo antrąją tėviškę. Mes su Kazimiera grįžome čia ieškoti savo jausnystės pėdų...

Šviesios dvasios, mieli, tolerantiški Bradūnai — dabar Vilniuje gerbiami asmenys. Jie kviečiami į rašytojų sambūrius, kitus kultūrinius renginius, valstybinių švenčių ar kitų Lietuvai svarbių įvykių paminėjimus.

Jei tik sveikata, metų našta leidžia — visur mieliai dalyvauja, jei reikia — žodį taria, savo poezijos paskaito. Tik K. Bradūnas kukliai nutyli, niekada neužsimena apie išeivijoje atliktus savo didelius darbus, nuverstus kalnus lietuvių literatūros labui. Jau neskaiciuojant maždaug 20 išeivijoje ir Lietuvoje išleistų jo poezijos knygų, tie kiti K. Bradūno literatūriniai darbai, nudirbti egzode, tokie svarbūs Lietuvai, kad jie neliko vien užjūriuose, bet įkandini šio didelio mūsų literatūros darbininko parkeliavo namo, į Lietuvą ir čia neretai iki šiol tebedaro gerą įtaką mūsų literatūros, visos kultūros raidai.

JOS GYVENIMAS...

Atkelta iš 2 psl.

Nuo pat atvykimo į Ameriką ji pradeda rūpintis savo vyro rašytojo Balio Sruogos (mirė 1947 m.) — atminimo įamžinimu. Žiaurus negailestingas karas, sulaužęs ne vieną likimą, sugriovęs ne vieną darnią šeimą, išskyrė ir juodu. Profesorius Balys Sruoga buvo vokiečių įkalintas Štuthofio stovykloje, o žmona Vanda su dukra, traukdamasios nuo antrosios rusų okupacijos, išvyko Vokietijon.

Vandai Sruogienei rūpėjo surinkti atsiminimus apie vyrą ir išleisti atskira knyga. Kartu su dukra Dalia atliko šį sunkų darbą. 1974 metais išėjo stambus veikalas — *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*. Ji rūpinosi ir vyro Balio raštų leidimu. Daug pastangų ir jėgų skyrė, kad jų name, Žaliakalnyje, būtų įkurtas memorialinis muziejus.

Namo istorija yra ilga ir paini. 1936 m. Sruogai nusipirko gražų žemės sklypą, pasodino vaismedžius, dekoratyvinius krūmus, įruošė gėlynus, veją. Tačiau namu nesirūpino. Jis jau buvo pastatytas Žemaitijoje, Bagiuose, Vandos tėvo Kazimiero Daugirdo dvare, pagal architekto Vladimiro Zubovo projektą. Vėliau namą išardė ir 1938 m. pavasarį pervežė į Kauną. Tada visa šeima čia ir apsigyveno. Laimingos dienos skrido žaibo greitumu — čia džiaugtasi gyvenimu iki 1940 metų. Sruogams išvykus dirbti į Vilnių, jų namas buvo nuomojamas. Namo priežiūra rūpinosi rašytojo brolis Juozas. Gerokai vėliau B. Sruoga, paleistas iš Štuthofio stovyklos, gyveno Vilniuje ir tik 1947 m., jau sirgdamas, sugrįžta į savo namelį Kaune. Netrukus miršta. Plunksnos broliui susirūpino rašytojo palikimu — jo rankraščiai perduoti į Lietuvos literatūros institutą, o biblioteką ir asmeninius daiktus perdavė į Kauną, į rašytojo namą. Šiame name gyveno, rašytoją globojusios, Jadvyga Pesekienė ir jos sesuo Marija Juodvalkienė. Tačiau, laikui bėgant, žmonių skaičius name didėjo, didėjo ir nesutarimai tarp jų. Tuomet Vanda Sruogienė kreipėsi į Lietuvos vyriausybę, prašydama perduoti namą Kultūros ministerijos zinion. Abi su dukra atsisakė nuosavybės teisių — turėdamos vieną svajonę ir vieną viltį — įkurti tame name Balio Sruogos muziejų. Sunkokai biurokratinės kliūtys buvo pašalintos. Pagaliau buvo įkurti du kambariai — vienas jų rašytojo kabinetas, o kitame įsikūrė vieša biblioteka — su 20,000 knygų. Lankėsi joje daugiau kaip 1,000 skaitytojų. Tik tokiu būdu galėjo egzistuoti Balio Sruogos namas. Artėjant rašytojo 100-sioms gimimo metinėms, name buvo paliktas tik muziejus, vieša biblioteka panaikinta.

Nuo pat pirmųjų muziejaus kūrimo žingsnių glaudžiai bendrauta su rašytojo šeima ir dr. V. D. Sruogiene ir teatrologe Dalia Sruogaite-Bylai-
tine. Pirmą kartą po karo jos apsilankė Lietuvoje 1976 metais. Džiaugėsi B. Sruogos namu-muziejumi ir dėkojo vedėjai Angelei Galnaitytei. 1984 m. buvo įkurta literatūrinė ekspozicija, kurią architektas V. Šepkus gražiai ir sumaniai įkompanavo memorialinėje aplinkoje, dukros Dailios kambaryje. Atkurtas rašytojo darbo kabinetas, V. Daugirdaitės-Sruogienės darbo kabinetas, svetainė, valgomasis. Šeima, besirūpinama muziejumi, iš užjūrio siuntė tai, kas brangiausia ir vertingiausia — šeimos relikvijas. Muziejaus archyve atsidūrė vertingi paveikslai, brangūs dokumentai, siekiantys net 19 amžių, Radvilų žemėlapis, turtinga memorialinė biblioteka ir kita vertinga, unikali medžiaga. Visa šeima, atvykusi į muziejaus 30-tį, buvo sujaudinta ir laiminga tuo, ką pamatė. Štai paliktas įrašas atsiliepimų knygoje: „Ypatingą padėką reiškiame Angelei Galnaitytei — muziejaus širdžiai ir sielai, kuri, iš griuvėsių pradėjusi, atkūrė mūsų brangų namelį, tokį pat mielą ir šiltą, kokiame praleidome savo laimingas dienas... Su viltimi ir tikėjimu, kad Lietuvos ir išeivijos sukaupta praeitis bus ir toliau taip gražiai saugoma ir gerbiama... Esame visad su Jumis — V. Daugirdaitė-Sruogienė, Dalia Sruogaite, Aušrinė, Alina ir Algis (1996 m.) muziejaus trisdešimtmečio proga“.

Balio Sruogos muziejus yra vienas Maironio lietuvių literatūros muziejų filialų. Muziejaus direktorė Aldona Rušcekaitė rūpinosi, kad po rašytojo žmonos mirties muziejus būtų pavadintas abiejų šviesuolių vardais. Muziejinis darbas tęsiamas. Fonduose sukaupta 17,000 eksponatų. Iš užjūrio Dalia Sruogaite persiuntė savo mamos archyvą: rankraščius, laiškus, fotonuotraukas, įvairius spaudinius, knygas, meno kūrinius, dokumentus, įrašus, kasetes ir plokšteles (fonoteką), memorialinius daiktus (vestuviniai žiedai, papuošalai ir kt.). Muziejaus fondais naudojasi mokslininkai, studentai, diplomantai, doktorantai.

Šiandien Kaune mes turime gražią ir jaukią kultūros įstaigą, kurioje gyva Vandos ir Balio Sruogų dvasia. Šiame name-muziejuje nuolat vyksta renginiai-tęsimas šeimos tradicijos. Muziejaus mecenatė Dalia Sruogaite-Bylaitienė rūpinasi tėvų atminimo įamžinimu. Jos dėka ir nuosirdžiu pasiaukojimu, muziejus klesti. Pagerbdama mamos atminimą, ji įsteigė prie Lietuvos fondo Vandos Daugirdaitės-Sruogienės fondą. Gabiems studentams, studijuojantiems Lietuvos istoriją, skiriamos šios žinomos istorikės vardinės stipendijos. Stipendiją gavo jau keturi studentai.

Vandos Daugirdaitės-Sruogienės atminimas gyvas, savo amžiną buvimą žemėje ji įprasmino kilniais darbais.

Virginija Paplauskienė

Mūsų mielą ir brangų POETĄ

BERNARDĄ BRAZDŽIONĮ

nuoširdžiai sveikiname, sulaukusį garbingo
95 metų Jubiliejaus.
Linkime Aukščiausiojo palaimintų, laimingų ir
kūrybingų metų.

Lietuvių Rašytojų draugija

(Nukelta į 4 psl.)

1957 m. rugėjo mėn. grupė A. Mackaus ir Santaros-Šviesos bendraminčių. Iš kairės: poetas Algimantas Mackus, Sandra Čipkuvienė, rašyt. Marius Katiliškis, Dalia Juknevičiūtė, V. Ignas, J. Palukaitis, Dana Vasiliausienė, poetė Zina Katiliškienė — Liūnė Sutema, J. Pivoriūnas.

Skausmo ir tiesos poetas

Algimanto Mackaus 70-osioms gimimo metinėms

Jau ne pirmą kartą tenka dalintis su lietuviškos spaudos skaitytojais apie mano buvusį kaimyną, jaunystės dienų artimą bendradarbį, poetą Algimantą Mackų.

Ši pavardė, šiek tiek poezija, kultūrinis bei visuomeninis lietuvių gyvenimu besidomėjusiam žmogui, daug ką pasako. Nepaisant, kad A. Mackui teko švesti tik 32 gimtadienius, jis lietuvių kūrybiniuose dirvožemiuose išvarė didžiulę vagą, kokią ne visuomet sugeba palikti ir senatvės sulaukę asmenys.

Draugo kultūriniame priede (2000 m. sausio 1 d. laidoje) paminėta A. Mackaus 35-oji mirties sukaktis, o šie žodžiai yra skirti jo 70-osioms gimimo metinėms.

Pradžiai — apie A. Mackaus gimtinę — Pagėgius, kuriuose 1932 m. vasario 11-ąją dienos šviesą išvydo Algimantas. Apie tą miestelį man ne kartą pasakojo Algimanto mama Marcelė (ji iki 2000 m. vėlyvo rudens tebegyveno Cicerijoje, o dabar savo 98-sius metus ramiai leidžia Matulaičio slaugymo namuose Putnam, CT).

„Pagėgių miestukas buvo išmėtytas ir gatvių pavadinimų, kiek atsimenu, tada nebuvo. Mes gyvenome valdiškame name, kuris priklausė paštui (abu Algimanto tėvai — Jonas ir Marcelė buvo pašto tarnautojai, E.Š.). Namas buvo raudonų plytų, vieno aukšto, padalintas į keturis butus. Atsiėję ant laiptų veidu gatvėn, pirmas namas iš kairės — vaistinė. Už vaistinės kiek toliau dr. Endrulat namas, o į dešinę, kiek paėjus, gana didelė turgaus aikštė. Priešais langus trikampis, apaugęs medžiais, kaip mažas parkukas. Už to trikampio kitoje

pusėje — Klaipėdos plentas...“ — tai ištrauka iš A. Mackaus mamos ranka rašytų atsiminimų, kuriuos ne kartą rodydavo, kuomet kalbėdavome apie poeto gimtinę.

Tolimesnėse šių prisiminimų eilutėse skaitome, kad netoliese Mackų buto pastatė gražų pastatą. „Ten tilpo Dodelačio gimnazija, pradžios mokykla ir vaikų darželis. Algimantas ten pradėjo lankyti vaikų darželį ir pradžios mokyklą. Hitleriui užėmus Klaipėdos kraštą, mes iš čia išbėgome“, — kalba Algimanto mama.

Iš Lietuvos dabar atėjusiomis žiniomis, namas, kuriame gimė Algimantas ir šiandien stovi. Tik jis yra pasikeitęs, nes 1959 m. buvo įrengti dar keturi butai antrame aukšte. Kas ne taip seniai Pagėgius aplankė, sako, kad daug pasikeitė ir vaizdas, matomas iš buvusio Mackų buto lango.

Apie A. Mackaus gimtinę rašoma knygoje apie šį poetą *Ir mirtis nebus nugalėta* (išleido „Vagos“ leidykla 1994 m. Vilniuje). Čia Algirdo Tito Antanaičio straipsnyje skaitome: „Pagėgiuose Mackų šeima išgyveno iki 1939 m. kovo 22 d., kai visą Klaipėdos kraštą okupavo vokiečiai. Algimantas mokėsi vaikų darželyje, kurio vedėja buvo Kazė Gimbutytė. Ji nusiskųsdavo, kad Algimantas klasėje būdavo per daug gyvas ir judrus. Draugavo su kitų valdininkų vaikais. Pagėgiuose pradėjo lankyti ir pradžios mokyklą. Vokiečiams užėmus Pagėgius, motina su Algimantu išvyko į Tauragę, kur Pagramantėje miškininku tarnavo jos brolis Alfonsas. Vyras turėjo likti ir perduoti įstaigą vokiečiams. Būdamas neslepia patriotinio nusi-

statymo, J. Mackus pradžioje buvo vokiečių suimtas ir tardomas, bet netrukus paleistas“.

Vilkaviškis, Vilnius, Vokietija

Vėliau jaunajam Algimantui, kartu su savo bastūnais tėvais, trumpai yra tekę gyventi Vilkaviškyje ir lankyti šio miesto pradžios mokyklą.

Kuomet Lietuva atgavo Vilnių, Algimanto tėvas buvo paskirtas Šeštojo pašto viršininku, kuriame tarnavo ir Mackuvienė. Čia Algimantas baigė pradžios mokyklą ir pradėjo lankyti 1-ąją gimnaziją. Joje jis turėjo progą išmėginti ir savo kūrybinius sugebėjimus. Motinos pasakojimu, čia net bandęs rašyti dramą apie tris žemaičių bajorus.

Motina pasakoja, kad Vilniuje susiformavo jaunojo Algimanto požiūris į gyvenimą. Čia gimė jo kūrybinis potencialas, nes tėvai jį dažnai nešdavo į koncertus, vaidinimus, kitus kultūrinius renginius. Vilniuje ir pats Algimantas pokalbiuose dažnai prisimindavo.

Pabėgęs nuo komunistų į Vakarų, Mackų šeima gyveno Berlyne, kur Algimantas patyrė baisiusios bombardavimus. Vėliau teko kraustyti į Bavariją, kol atsidūrė Wiurzburgo pabėgėlių stovykloje, kurios lietuvišką gimnaziją Algimantas lankė. Kai stovykla buvo likviduota, teko keltis į Schweinfurtą, o tada į Schweibisch Gmiunde, kur baigė vietinės lietuvių gimnazijos šeštąją klasę.

Pagaliau — išsvajota Amerika

Į „Dėdės Samo“ kraštą Algimantas su tėvais atvyko 1949 m. birželio 17 d. ir apsigyveno prie Čikagos prisiglaudusio Cicero miesto lietuviškame telkinyje. Čia jis dirbo fabrike, o vėliau, išlaikęs egzaminus, įstojo į Roosevelt universitetą ir studijavo rusų kalbą bei literatūrą, o taip pat psichologiją. Čia buvo išleista ir pirmoji jo poezijos knyga *Elegijos* (pasirašyta Algimanto Pagėgio vardu).

Tai buvo jo pirmieji kūrybiniai bandymai, kuriuos teko suredaguoti šių eilučių autoriui ir kartu padrausinti juos parodyti platesniam skaitytojų būriui. Nors ši knygelė ne visų buvo palankiai sutikta, ji vis tiek atvėrė jaunam poetui vartus į tolimesnius bandymus.

Lietuva pristatoma pasauliui

Atkelta iš 3 psl.

Šiandien jau niekas neskirsto, neskaldė lietuvių literatūros, kur mūsų tautiečių ji bebūtų kuriama — svetur ar Lietuvoje.

K. Bradūnas išėmė daug pasidarbavo, rengdamas bei leisdamas ir kitas okupuotoje Lietuvoje draudžiamų rašytojų knygas. Kai Lietuvoje dar buvo neleidžiama net prasižioti apie Vytautą Mačernį, 1961 m. K. Bradūnas suredaguavo jo knygą *Poezija*. „Įvairiausiais slaptais būdais V. Mačernio rankraščius iš už geležinės uždangos man perduodavo vilnietis poetas Eugenijus Matuzevičius“, — sakė K. Bradūnas.

O kur dar kartu su R. Šilbajoriu K. Bradūno suredaguotas stambus, reikšmingas 1992 m. Čikagoje išleistas veikalas *Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990!* Prieš kelis metus jau Vilniuje gyvenusio K. Bradūno pataisyto šio veikalą antrąją laidą išleido vilniškė „Vagos“ leidykla. Ja naudojasi literatūros tyrinėtojai, studentai, mokytojai.

Daugiau kaip du dešimtmečius K. Bradūnas redagavo

vo *Draugo* kultūrinį priedą, gerindamas jo išvaizdą ir turinį.

Aiškindama K. Bradūno darbštumą, didelius nuveiktus darbus išėmė, jo kūrybos tyrinėtoja Viktorija Skrupskelytė rašė, kad jis „visad juto savo išsklaidytos kartos tragizmą ir todėl dirbdamas dirbo ir už save, ir už tuos, kurie per anksti nutilo ar buvo nutildyti“ (*Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990*, Čikaga, 1992, 350 psl.).

Gal kas pagalvos, kad dabar, sulaukęs 85 metų, K. Bradūnas ramiai sėdi, sudėjęs rankas. Toli gražu ne! Kiek laiko ir jėgų prirėkė sudaryti savo poezijos dvitomį *Sutelktinė*, kurią ne taip seniai Vilniuje išleido leidykla „Aidai“. Žinoma, šiame darbe jam padėjo Kazimiera. B. Bradūnas parašo ir naujų eilėraščių. Jų pluoštas bus ir naujame žurnalo *Naujas Židinys/Aidai* numeryje. O čia spausdinamus savo eilėraščius iš naujausio dvitomio *Draugo* kultūriniam priedui parinko pats autorius.

Algimantas Antanas Naujokaitis

VASARIO 16-OSIOS PARODA ČIURLIONIO GALERIJOJE

Parodos atidarymas vasario 15 d., penktadienį, 7:30 val. v., Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre. Grupinėje lietuvių dailininkų parodoje su savo darbais dalyvauja: Eglė Brėdikienė (tapyba), Sigita Balčiūtė (fotografija), Tomas Kirvaitis (tapyba), Algimantas Kezys (kompiuterinė fotografija), Irena Šaparnienė (batika), Leonardas Surgaila (fotografija), Donatas Žadeikis (tapyba), Vidas Zimkus (medžio kompozicija) ir kai kurie kiti.

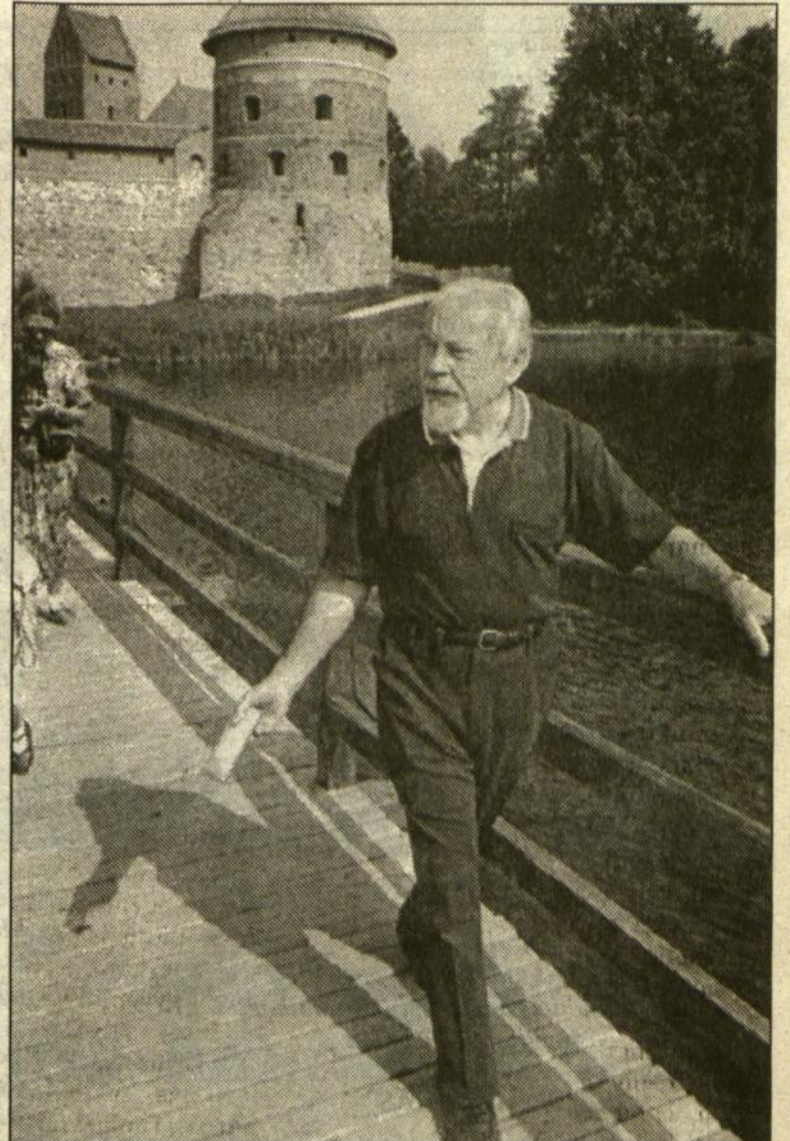
* Kultūros ministrė Roma Dovydenienė išrinkta Lietuvos UNESCO komisijos pirmininke. Kultūros komiteto pirmininke išrinkta kultūros viceministrė Ina Marčiulionytė, Švietimo — švietimo ir mokslo viceministras Rimantas Vaitkus, Moks-

A. Mackų pažįstame ne vien kaip poetą. Jis ir ilgametis „Margučio“ radijo programų vedėjas (žuvo kaip tik važiuodamas iš radijo stoties 1964 m. gruodžio 28 d., kartu su tos programos ir *Margučio* žurnalo savininke Lilija Vanagaitiene), *Margučio* žurnalo redaktorius, daugelio laikraščių (įskaitant *Draugą*) bei žurnalo bendradarbis 1958 m. įsteigęs knygų leidyklą (po mirties ši leidykla pavadinta Algimanto Mackaus knygų leidykla fondu). Jis buvo aktyvus Santaros-Šviesos federacijos narys, poezijos knygų autorius.

A. Mackaus kūryboje atsispindi nemeluoto skausmo, kančios gaidos. Jo stiliui būdingi gausūs simboliai, alegorijos, naujos ir modernios išraiškos. A. Mackus lietuvių kūrybon įnešė naujus įvaizdžius, anksčiau nebandytus ieškojimus, kuriuos ateityje vargu kas sugebės toliau vystyti.

Tokiomis mintimis pasitinkame poeto A. Mackaus 70-ias gimimo metines. Tenuska jos mūsų visų rūpesčių bei kasdienybės dienose: prisiminkime jį, kaip tvirtą kūrėją, nors, deja, trumpai švietusį mūsų horizontuose.

Edvardas Šulaitis

K. Bradūnas Trakuose 1990 m.

Algimanto Žiūno nuotr.

lo — akademikas Ramutis Bansevicius, Socialinių ir humanitarinių mokslų — Vilniaus universiteto (VU) Literatūros katedros vedėja Aušra-Marija Povilionienė, Informacijos ir informatikos — VU komunikacijos fakulteto dekanas Renaldas Gudauskas. (BNS)

* Geriausi 2001 m. architektūros kūrinių buvo išrinkti architektų Gintauto Natkevičiaus ir bendradarbių grupės sukurtas Informacinio centro — Gamtos mokyklos Metelių regioniniame parke pastatas. Architektams buvo įteiktas tradicinis žurnalo „Archiforma“ įsteigtas prizas — Leono Pivoriūno sukurta bronzinė skulptūra ir 4,000 litų premija. (BNS)

KNYGA APIE PARTIZANUS

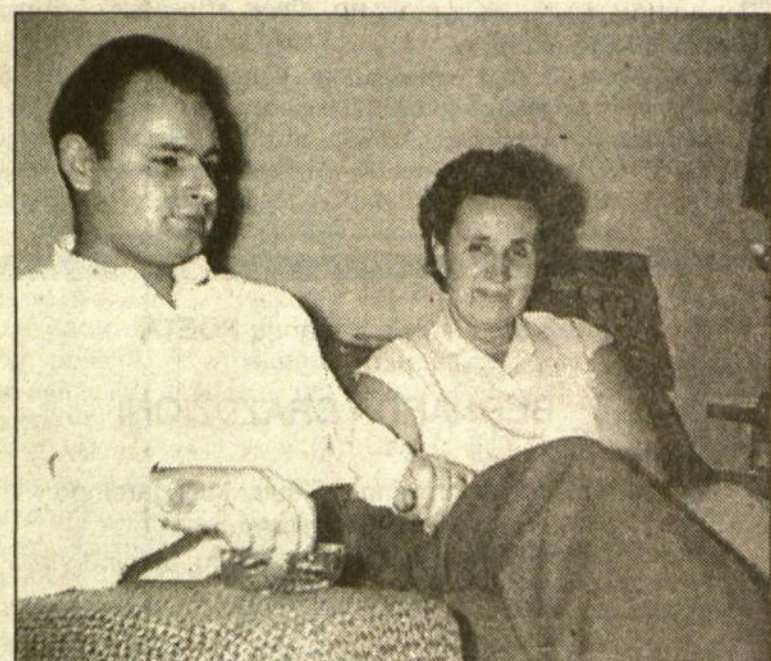
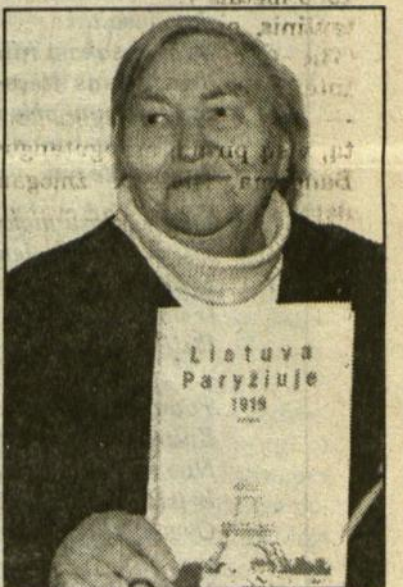
Leidykla „Margi raštai“ išleido daugiau kaip 1,000 psl. knygą *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*. Ją sudarė, nuotraukas ir archyvinę medžiagą pateikęs Romas Kaunietis. Tai jau ketvirta, šio autoriaus parengta, Aukštaitijos partizanų prisiminimų knyga. Jos išleidimą parėmė New Yorke veikiantis Tautos fondas bei Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo, aukų rėmimo ir atminimo įamžinimo fondas. Elta

* Lietuvos olimpiečiai, dalyvausiantys Salt Lake City žiemos olimpinėse žaidynėse, trečiądienį jau apsigyveno Olimpiname kaimelyje, kuris įkurtas Utah universiteto teritorijoje. Pasak Lietuvos olimpinės misijos vadovės, olimpinės čempionės Vidos Vencienės, tradicinė Lietuvos vėliavos pakėlimo ceremonija surengta vasario 3 d. (Elta)

* Jeruzalės žydų bendrijai „Hechal Shlomo“, kuri laikoma žydų religinio ir dvasinio paveldo centru, bus perduotos 309 Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomos toros. Tokį nutarimą priėmė Lietuvos vyriausybė, nusprendusi Lietuvoje saugomus žydų šventraščius perduoti vienai autoritetingai organizacijai, kuri atliks būtinius tyrimo ir restauravimo darbus ir vėliau sušurs žinovų komisiją. Ši komisija nuspręs, kaip padalyti tolas paraškas pateikusioms visos pasaulio žydų religinės bendrijoms. (BNS)

* Užbaigta Raudondvario dvaro Kauno rajone pagrindinio pastato restauracija. Baroko laikotarpio vietos architektūros bruožų pastatas statytas 1764 m. 1998 m. jame kilo gaisras, sudegė bokštelis, stogas, viršutinė perdanga. 2001 m. pabaigoje buvo už-

Istorikė Aldona Gaigalaitė, su jos parašyta monografija *Lietuva Paryžiuje 1919 metais* apie Lietuvos delegacijos veiklą Paryžiaus Taikos konferencijoje ir šios konferencijos reikšmę Lietuvos valstybingumo įtvirtinimui. Nors knyga buvo išleista 1999 m., o visuomenei pristatyta 2001 m. vasario 22 d., tačiau ji ypač įdomi šiuo metu, artėjant Lietuvos Nepriklausomybės — Vasario 16-osios — šventei.

Algimantas Mackus su mama Marcelė.

Vasario 8 d. Lietuvos Nacionalinis operos ir baletų teatras Vilniuje pristatė išpūdingą Georges Bizet operos „Carmen“ premjerą. Carmen partiją premjeriniame spektaklyje atliko Laima Jonutytė, Don Jose — Algirdas Janutas. Vilniaus scenoje „Carmen“ statoma jau septintą kartą. Vladimiro Gulevičiaus (Elta) nuotrauka.